

UNITAT 1

Activitats de reforç **AR**

1. Columna de reproducció asexual: procedix d'un sol progenitor, divisió d'una cèl·lula en dues cèl·lules filles, espora, gemma.

Columna de reproducció sexual: zigot, gàmetes, mascles i femelles, ovaris, testicles.

2. A3, B1, C7, D2, E4, F8, G5, H6.

3. A: Part de la flor: *estam*. Produïx els *grans de pol·len*, que contenen gàmetes *masculins*.

B: Part de la flor: *Ovari del pistil*. Produïx els *òvuls*, que són els gàmetes *femenins*.

C: *Sèpal del calze*.

D: *Pètal de la corol·la*.

4. C-1. GERMINACIÓ. Quan una *llavor* queda soterrada i troba les condicions *d'humitat i temperatura* necessàries, es trenca la càpsula que l'envolta i *l'embrió* es desenvolupa.

A-2. POL·LINITZACIÓ I FECUNDACIÓ. El *pol·len* de l'*estam* d'una flor s'adherix a un insecte i arriba al pistil d'una altra flor. Els gàmetes *masculins* del *pol·len* s'unixen amb els *òvuls*; així es forma un *zigot* i, després, un *embrió*.

B-3. FORMACIÓ DEL FRUIT I LA LLAVOR. Després de la fecundació, la flor perd els *estams* i la *corol·la*. El *pistil* es desenvolupa i forma el fruit. A l'interior del fruit, *l'embrió* s'envolta d'una càpsula i forma la *llavor*.

Activitats d'ampliació **AA**

1. a) La imatge A: desenvolupament ovípar. La imatge B: desenvolupament vivípar.
- b) En la part esquerra, la papallona pon els ous; en la dreta, es produïx l'eclosió de la larva o eruga.
- c) En la part esquerra, la cria de dofí creix a l'interior de l'úter de sa mare. En la dreta, s'ha produït el part i la cria està alimentant-se de la llet que produïxen els pits de la mare.
2. a) Les plantes es poden reproduir de forma asexual per esqueixos, per les arrels o, en el cas de les moltes i les falgueres, per mitjà d'espores.
- b) Hi ha plantes, com ara les moltes o les falgueres, que no produïxen llavors.

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les buides seria el següent:

Produir descendents amb les seues mateixes característiques.

Branca A. Afegir els exemples de reproducció asexual en plantes i en animals que figuren en aquesta part de la unitat.

Sexual

Producció de gàmetes / Externa o interna / Desenvolupament de l'embrió.

Branca B. Pol·linització i fecundació / Formació del fruit i de la llavor / Germinació de la llavor.

UNITAT 2

Activitats de reforç **AR**

1. Cal comprovar la correcta situació dels òrgans en les il·lustracions que s'inclouen en el llibre de l'alumne i en el mural de la unitat.

2. a) La uretra és un conducte comú als aparells *reproductor masculí i excretor*.

b) Als *testicles* es produïxen i maduren els espermatozoides.

c) El semen es compon d'*espermatozoides* i dels líquids que produïxen les *vesícules seminals* i la *pròstata*.

d) Els *ovaris* produïxen els òvuls.

e) L'*úter* és un òrgan musculós i buit, amb la forma i la grandària d'una pera. La seua funció és *albergar l'embrió durant l'embaràs*.

3. a) La fecundació es produïx a l'interior de les trompes de Fal·lopi.

b) L'embaràs ocorre després de la fecundació.

c) El cicle menstrual dura uns 28 dies.

d) L'embaràs té lloc a l'interior de l'úter.

e) El cordó umbilical unix la placenta i el fetus, i li subministra nutrients i oxigen.

4. Masculins: veu greu, barba, musculatura desenvolupada, borrisol púbic...

Femenins: pits, malucs més amples, borrisol púbic...

Activitats d'ampliació **AA**

1. **OVULACIÓ.** L'ovari produïx un òvul *madur*, que avança cap a l'úter per la *trompa de Fal·lopi*.

PREPARACIÓ DE L'ÚTER (I). A partir de l'ovulació i durant uns *16 dies*, la paret interna de l'úter s'engrossix i es recobrix d'un *teixit amb vasos sanguinis*.

PREPARACIÓ DE L'ÚTER (II). Si l'òvul *és fecundat* a la trompa de Fal·lopi, l'embrió se *subjecta* a la paret engrossida de l'úter ja preparat.

MENSTRUACIÓ. Si no hi ha *fecundació*, l'òvul s'expulsa, juntament amb el *recobriment de la paret de l'úter* i un poc de sang. Dura uns *sis dies*.

2. És la cicatriu que deixa el cordó umbilical en el ventre del bebé ja nascut, després d'assecar-se i caure.

3. Infeccioses: varicel·la, grip i infecció en un tall.

No infeccioses: obesitat, fractura de tibia, esgotament, esquinc de turmell i tall en un dit.

4. a) A través de l'aire; viatgen en les gotetes de moc dels esternuts de persones malaltes i arriben al nostre aparell respiratori quan inhaledem aire.

b) A través d'aliments en mal estat, quan els mengem.

5. A3b, B4a, C1c, D5e, E2f.

6. a) Llavar-se les mans abans de menjar, desinfectar ferides, no compartir coberts o gots amb persones malaltes...

b) Portar una dieta equilibrada, dormir prou, tindre precaució a l'hora de fer activitats físiques i esports...

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt baix, el contingut de les cel·les buides seria el següent:

Aparell reproductor masculí / Espermatozoides.

Aparell reproductor femení / Òvuls.

Fecundació / Embaràs.

Branca A. La divisió de la informació relativa a les etapes de l'embaràs es pot fer per trimestres, com en el text del llibre de l'alumne, o per mitjà d'altres criteris (esdeveniments importants en el procés de desenvolupament, per setmanes, etc.).

Branca B. Les etapes del cicle menstrual són ovulació, preparació de l'úter (que al seu torn es pot dividir en dues fases) i menstruació.

Activitats d'ampliació **AA**

1. a) S'activarà el seu aparell reproductor i s'iniciarà el cicle menstrual; començaran a aparèixer-li els caràcters sexuals secundaris (augment dels pits, eixamplament dels malucs, borrisol púbic...).

b) S'activarà el seu aparell reproductor i començarà a produir espermatozoides i semen; començaran a aparèixer-li els caràcters sexuals secundaris (augment de la musculatura, veu més greu, borrisol púbic, barba...).

2. a) Aquestes substàncies maten molts microbis, i així desinfecten les ferides.

b) En calfar un biberó s'eliminen microbis que, d'una altra manera, podrien infectar el bebé.

c) El dentista pot netejar la boca per previndre les càries o diagnosticar-les quan no han causat massa danys en la dentadura i encara es poden curar.

d) L'exercici regular ajuda a mantindre l'organisme en bon estat, evita l'obesitat i manté fort l'aparell locomotor, de manera que s'eviten moltes lesions.

3. Les revisions mèdiques són exàmens que ens fan els professionals de la medicina per comprovar que el nostre estat de salut és bo o per detectar alguna malaltia en una fase primerenca, de manera que siga més fàcil curar-la o pal·liar-la.

UNITAT 3

Activitats de reforç **AR**

1. Infantesa: 2, 7 i 8. Adolescència i joventut: 3, 10 i 12. Maduresa: 1, 4 i 9. Vellesa: 5, 6 i 11.

2. a) Una malaltia és tot allò que *altera* la nostra salut.

b) Les malalties infeccioses són les que estan produïdes per *microorganismes*.

c) Les malalties no infeccioses són les que estan produïdes per *causes diferents dels microbis*.

Organitza el que has après OA

1. D'esquerra a dreta i de dalt baix, el contingut de les cel·les buides seria el següent:

Infantesa / Adolescència / Maduresa / Vellesa.

Microbis/Branca A (varicel·la, grip, gastroenteritis, infeccions en ferides...).

Exposició a substàncies tòxiques, falta de son, accidents.../Branca B (obesitat, fractures i d'altres traumatismes, intoxicacions...).

Branca C. L'estudiant ha de separar una branca per als consells de prevenció de les malalties infeccioses i una altra per a les no infeccioses. Els consells són els que s'han enumerat en la solució de l'activitat de reforç 6.

UNITAT 4

Activitats de reforç AR

1. Biòtop: roques, rierol, aire, pluja, arena i núvols.
Biocenosi: roures, aranyes, herba, esquirols, mosques, ocells, raboses, ratolins, bolets i bacteris.

2. Perquè el seu biòtop té una part aquàtica i una altra de terrestre.

3. Les adaptacions són certes *característiques* dels éssers vius que els permeten *sobreviure* en l'ecosistema en què viuen. Gràcies a les adaptacions, els éssers vius poden aprofitar o suportar les *condicions del biòtop* i *relacionar-se* amb uns altres éssers vius.

Les adaptacions poden ser corporals, com *les brànquies (per a respirar en l'aigua)*, *les ales (per a volar)*, *el color (per a camuflar-se)*... o de *comportament*, com *emigrar (per a evitar estacions dures)*, *mantindre's immòbil en cas de perill* o *per a aguar a una presa (per a passar in advertit)*, *realitzar un seguici (per a aconseguir parella per a la reproducció)*...

4. Productors, consumidors i descomponedors.
5. a) Fitòfags: s'alimenten de plantes o d'algues (de productors). Per exemple, els elefants a la sabana o els eriçons de mar en una platja.
b) Depredadors: s'alimenten de la carn d'altres animals als quals cacen i devoren. Per exemple, els lleons a la sabana i els llobarros en una platja.
c) Omnívors: s'alimenten tant de productors com d'animals. Per exemple, les pintades a la sabana o les puces d'arena en una platja.

d) Carronyers: s'alimenten de la carn d'animals morts. Per exemple, els voltors a la sabana i els crancs en una platja.

6. A2, B1 i C1.

7. De dalt a baix, el contingut de les cel·les buides de l'esquema seria: SOCIETATS, PARASITISME, MUTUALISME.

Activitats d'ampliació AA

1. A1) Brànquies.

A2) Aletes.

B1) Òrgans dels sentits (llengua bífida, fosses detectores de la calor, ulls...).

B2) Claus verinosos, anells musculars del cos.

2. El dibuix dels alumnes ha d'incloure els animals del dibuix de la sabana en els pisos següents:

PRODUCTORS: acàcies, arbustos i herbes de la sabana.

FITÒFAGS: elefants, girafes, gaseles, zebres, rinoceronts...

DEPREDADORS: lleons, lleopards, alacrans...

OMNÍVORS: pintades...

CARRONYERS: voltors, escarabats, mosques...

Organitza el que has après OA

1. D'esquerra a dreta i de dalt baix, el contingut de les cel·les buides seria el següent:

Biòtop /Roques, aigua, aire, clima...

Biocenosi.

Alimentàries.

Fitòfags / Depredadors / Omnívors/Carronyers.

Entre éssers de la mateixa espècie: Societats / agrupacions.

Entre éssers de distinta espècie: Parasitisme / Comensalisme/Mutualisme.

UNITAT 5

Activitats de reforç AR

1. La definició correcta és la c.
2. Les files completes quedarien així:
 - Societats de caçadors i recol·lectors /Escassa/Poca / quasi imperceptibles.

- Societats agrícoles i ramaderes / Important augment degut a l'abundància d'aliments que van proporcionar l'agricultura i la ramaderia / Més que en les societats recol·lectores, però encara pocs / Més importants, però encara reparables.
- Societats industrials / quasi 7 000 milions de persones / molta quantitat; sobreexplotació d'alguns d'aquests / Efectes globals i irreparables a curt o mitjà termini.

3. Els éssers humans alterem els *ecosistemes* per tres causes:

Perquè *explotem* els recursos naturals, és a dir, els consumim i els extraïem més *ràpid* del que tarden a *regenerar-se*.

Perquè ocupem i destruïm el *medi natural*. Per exemple, substituïm boscos per *cultius*, *carreteres*, *ciutats*...

Perquè generem *residus* que tirem al medi natural i que l'alteren, és a dir, *contaminen* l'aire, l'aigua i el sòl.

4. A2, B2 i 3, C1, D2 i 3, E1, F2 i 3.
5. Pèrdua de la biodiversitat, pèrdua d'espais naturals i canvi climàtic anormal.
6. a) Protegir les espècies amenaçades i els ecosistemes de què formen part.
b) Protegir els espais per evitar activitats humanes que els perjudiquen.
c) Legislar per reduir les emissions de gasos contaminants dels vehicles i les indústries i fomentar l'ocupació de fonts d'energia no contaminants.

Activitats d'ampliació **AA**

1. Cal avaluar que els estudiants són capaços d'estructurar una redacció en què es relacionen les causes (com ara la construcció de la fàbrica o l'abocament de residus de qualsevol tipus) amb els efectes (pèrdua de la biodiversitat, pèrdua dels valors ecològics i culturals de l'entorn primitiu...). S'ha d'avaluar també l'ús del vocabulari específic estudiat en la unitat, una ortografia correcta i la neteja en el treball.
És molt recomanable treballar l'elaboració d'esquemes previs a la redacció, en els quals s'establisca l'ordre en què es tractaran les diferents idees, la relació que s'hi produïx...

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les buides seria el següent:

Éssers vius, roques i minerals, aigua, combustibles fòssils, energia...

Ocupem i destruïm el medi natural. Contaminem / Pèrdua de la biodiversitat. Pèrdua d'espais naturals. Canvi climàtic.

Protegir amb lleis els espais naturals. Protegir i recuperar les espècies en perill d'extinció. Reduir la contaminació.

UNITAT 6

Activitats de reforç **AR**

1. a) $\text{Volum} = 3 \times 3 \times 3 = 27 \text{ cm}^3$
Densitat = massa/volum = $81 \text{ g} / 27 \text{ cm}^3 = 3 \text{ g/cm}^3$
b) L'objecte s'enfonsaria en l'aigua perquè la seua densitat és més gran que la d'aquesta.
c) La massa en grams és: $0,9 \times 1000 = 900 \text{ g}$
El volum en cm^3 és: $1 \text{ l} = 1000 \text{ cm}^3$
Densitat = $900 / 1000 = 0,9 \text{ g/cm}^3$
Una substància amb aquesta densitat és, per exemple, l'oli d'oliva; suraria en aigua perquè la seua densitat és menor que la d'aquesta.
2. Per mitjà de la filtració, fent passar la mescla per un paper de filtre que deixaria passar l'aigua i retindria l'arena.
3. Les substàncies pures són aquelles que estan formades per *un sol tipus* de matèria. Les mescles estan formades per diverses *substàncies diferents*. Cada una és un *component* de la mescla.
4. Es formaria una dissolució (una mescla homogènia de sal en aigua en què un dels components no es distingix de l'altre a simple vista).
Es podrien separar per evaporació, és a dir, calfant la mescla perquè l'aigua s'evapore i la sal quede en el recipient.
5. a) F; b) Q; c) F; d) F; e) F; f) Q.
6. a) Reactius: ferro i oxigen. Productes: la substància marró rogenca (òxid de ferro).
b) Reactius: gasolina i oxigen. Productes: diòxid de carboni, vapor d'aigua i calor.

Activitats d'ampliació **AA**

1. El volum de la llet serà el mateix que la capacitat de la botella, és a dir, 1500 cm^3 . Per calcular la massa de la llet s'empraria una balança. Finalment, es calcula la densitat dividint la massa obtinguda entre el volum.

2. Hi hauria dues respostes possibles: la primera seria D, A, C, E i B; la segona seria D, E, B, A i C.

En la fotosíntesi, els reactius serien l'aigua de la saba bruta de la planta, el diòxid de carboni de l'aire, la llum del Sol i la clorofil·la de la planta. Els productes serien els hidrats de carboni i l'oxigen formats després en el procés.

Organitza el que has après OA

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les buides seria el següent:

Massa i volum / Propietats específiques / Densitat, duresa, color, llüissor...

Físics / Canvis d'estat, dilatacions, contraccions.

Substàncies pures / Filtració, decantació, magnetisme, evaporació.

UNITAT 7

Activitats de reforç AR

1. La *reflexió* és el canvi de direcció dels rajos de llum quan reboten contra un objecte.

La *refracció* és el canvi de direcció dels rajos de llum quan passen d'un mitjà a un altre.

Els espills són superfícies molt polides que *reflecteixen* la llum. La llum, quan travessa les lents, *es refracta*.

La llum és una font d'energia que emeten alguns objectes anomenats *fonts lluminoses*.

La llum es *propaga en línia recta* i en totes les direccions.

2. A-1; B-2; C-3; D-2; E-1; F-3; G-2; H-2.
3. (S) Pol sud. (N) Pol nord. Els pols amb distint nom s'atrauen. Els pols amb el mateix nom es repel·lixen.
4. A. El generador (ha d'assenyalar la pila). Un generador produïx *corrent elèctric*. B. Els cables conductors *transporten* el corrent elèctric del generador als *receptors*.
- C. El receptor (la bombeta). El receptor *rep i utilitza* el corrent elèctric.
5. Els *conductors* deixen passar el corrent elèctric. Per exemple, *el coure, la plata i algunes dissolucions*.

Els *aïllants* no deixen passar el corrent elèctric. Per exemple, *la fusta, la goma i l'argila*.

Activitats d'ampliació AA

1. A: Generador. B: Bombeta. C: Interruptor. D: Cables conductors.
2. A –Cotó. B –Globus. C. –Carbó.

Organitza el que has après OA

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:

Energia. / Lluminosos. / Reflectir. / Refractar. / Opacs. / Transparents/ Translúcids.

Imants.

Energia./ Es manifesta.

UNITAT 8

Activitats de reforç AR

1. Es diferencien per la grandària que tenen els grans dels minerals que les componen.
2. Els alumnes han d'explicar que el relleu s'ha erosionat, és a dir, s'ha fet més pla a causa del desgast de les roques per diverses causes, com, per exemple, la pluja, el vent...
3. La primera és falsa. Hauria de dir: Les roques són els materials que formen l'escorça terrestre i el mantell de la geosfera, i estan compostes per minerals.

La segona és verdadera.

La tercera és falsa. Hauria de dir: La lava és el magma que ix a la superfície terrestre i llisca per aquesta.

La quarta és falsa. Hauria de dir: Un jaciment és una acumulació de roques o minerals d'una zona, que són útils per a l'ésser humà.

4. A-6; B-3; C-4; D-2; E-1; F-5.

Activitats d'ampliació AA

1. a) Un terratrèmol és un tremolor que ocorre a la superfície terrestre, a causa de l'energia de l'interior de la Terra.
- b) Els terratrèmols enfonsen terrenys, n'eleva d'altres, desprenen roques de les muntanyes, desvien el curs dels rius...
- c) S'ha trencat la carretera, el riu ha desviat el seu curs i alguns terrenys s'han elevat.

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:
Mantell. / Terratrèmols.
Sedimentàries. / Argila.
Magmes. / Volcans. / Gasos. / Erupció volcànica.
Pedreres i mines subterrànies. / Construcció. / Decoració.

UNITAT 9

Activitats de reforç **AR**

1. Ones / Corrents marins. / Marees.
2. A. Gel al cim de les muntanyes. B. Aigua als rius. C. Aigua al mar. D. Gel a les zones polars. E. Aigua dels llacs. F. Aigua subterrània.
3. La primera frase és verdadera.
La segona frase és falsa. La frase correcta és: A l'estratosfera, es troba la capa d'ozó.
La tercera frase és falsa. La frase correcta és: A la troposfera, volen els globus tripulats.
La quarta frase és falsa. La frase correcta és: A l'estratosfera, la temperatura és molt baixa i hi ha poc d'oxigen.
4. La latitud és la distància a l'equador i als pols. A les regions equatorials fa més calor que a les zones polars.
L'altitud és l'altura respecte al nivell del mar. A les regions muntanyoses fa més fred que al nivell del mar.
La meteorologia estudia l'atmosfera i fa prediccions sobre el temps atmosfèric.
5. A-2; B-3; C-1.

Activitats d'ampliació **AA**

1. a) A la zona B. A la zona B, maig (126 mm). A la zona A, octubre (52 mm).
b) La temperatura més alta correspon al climograma A. El seu valor és 26 °C.
c) El mes de juliol.
d) El mes d'octubre.
El climograma A correspon a un clima de muntanya amb temperatures fresques a l'estiu i fredes a l'hivern, amb precipitacions abundants. El climograma B, a un clima mediterrani amb temperatures caloroses a l'estiu i suaus a l'hivern, i amb unes precipitacions escasses.

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:
Hidrosfera. / Ones. / Marees.
Estratosfera. / Termosfera.
Clima. / latitud, altitud i la proximitat al mar.

UNITAT 10

Activitats de reforç **AR**

1. Primera fila: Serralada de l'Atlas. / Àfrica.
Segona fila: Serralada de l'Himàlaia. / Àsia.
Tercera fila: Muntanyes Rocalloses. / Amèrica.
Quarta fila: Gran Serralada Divisòria. / Oceania
2. La serralada més alta de la Terra és l'Himàlaia, que es troba al continent asiàtic.
La serralada més llarga és la dels Andes i es troba a Amèrica.
El riu més llarg és el Nil i es troba a Àfrica. El més cabalós és l'Amazones i es troba a Amèrica.
El llac més gran d'Àsia és la mar Càspia, i el més profund, el Baikal.
L'illa més gran de les Antilles és Cuba i pertany al continent americà.
L'illa més gran del planeta és Grenlàndia.
Les tres grans zones climàtiques de la Terra són les de climes càlids, climes temperats i climes freds.

Activitats d'ampliació **AA**

1. S'ha de consultar el mapa del llibre per comprovar les respostes.

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:
El Sàhara. / El Nil.
Arxipèlags. / L'Everest. / Huang He, el Mekong, el Yang-Tsé, l'Obi, el Ienissei, el Lena, El Brahmaputra, el Ganges, l'Indo, el Tigris i l'Eufrates.
Planes. / Serralada Costanera, Muntanyes Rocalloses, Andes. / Amazones.
Illes. / Austràlia.

UNITAT 11

Activitats de reforç **AR**

1. És un continent de grandària *reduïda*.
Limita al nord amb l'oceà *Glacial Àrtic*.
Limita al sud amb la mar *Mediterrània*.
Limita a l'oest amb l'oceà *Atlàntic*.
Limita a l'est amb la serralada dels *Urals* i la mar *Càspia*.
2. Primera fila: Apenins. / Sud Europa. / Itàlia.
Segona fila: Serralada Urals. / Nord Europa. / Rússia.
Tercera fila: Muntanyes Grampianes. / Nord Europa. / Regne Unit.
Quarta fila: Els Carpats / Sud Europa. / Àustria, Romania, Polònia...
Cinquena fila: Serralada del Caucas. / Sud Europa. / Rússia, Geòrgia...
Sisena fila: Gran Plana Europea. / Centre Europa. / França, Alemanya...
Setena fila: Pirineus. / Sud Europa/ Espanya, França.
3. a) Rin. b) Danubi. c) Volga.
4. Vorejant la meseta es troben les *Muntanyes de Lleó*, la serralada *Cantàbrica*, la serralada *Ibèrica* i *Sierra Morena*.
Separats de la meseta es troben el *massís Galaic*, les Muntanyes *Basques*, els *Pirineus*, la serralada *Litoral Catalana* i la serralada *Bètica*.
A les Balears, la major altura es troba a la serra de *Tramuntana*, a Mallorca.
A Canàries es troba el *Teide*, que és el pic més alt d'Espanya.
5. A-1; B-3; C-2; D-2; E-1; F-3.

Activitats d'ampliació **AA**

1. Mar Bàltica, península Escandinava, península de Jutlàndia, mar del Nord, illes Britàniques, mar Cantàbrica, Península Ibèrica, mar Mediterrània, illes Balears, Còrsega, Sardenya, Sicília, Malta, Península Itàlica, península del Peloponès, Creta, mar Negra i península de Crimea.
2. a) Clima continental amb influència mediterrània. b) Clima mediterrani. c) Clima polar. d) Clima oceànic. e) Clima d'alta muntanya. f) Clima continental.
3. El pic més alt d'Espanya és el Teide, que mesura 3 718 m. Per tant, l'El'brus és 5 642 – 3 718 = 1 924 m més alt. El Teide es troba a les Canàries.

4. Nom: Tajo.

Naix: Muntanyes Universals, a la serra d'Albarasí, de la serralada Ibèrica.

Desemboca en l'oceà Atlàntic, a Lisboa.

Passa per les comunitats autònomes d'Aragó, Castella-la Manxa, Madrid i Extremadura.

Alguns dels seus afluents són Jarama, Guadarama, Alberche...

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:
Muntanyós – Pla. / Muntanyós.
Costes. / Rectes i escarpades.
Continental, polar – Subtropical. / Mediterrani, de muntanya.
Hidrografia. / Curts – Cabalosos.

UNITAT 12

Activitats de reforç **AR**

1. Primera fitxa: Continent. / 45 països. / 740 / 80
Segona fitxa: Econòmica i política. / 27 països / 500 / 115.
2. El 80% de la població de la Unió Europea viu en *ciutats*.
El creixement natural de la Unió Europea és molt *baix*.
L'euro és la moneda *comuna* de la Unió Europea.
Tots els governs de la Unió Europea han de ser *democràtics*.
El poder executiu de la Unió Europea, l'exercix la *Comissió Europea*.
Espanya pertany a la Unió Europea des de l'any 1986.
3. a) 46 000 000. b) 90 hab/km². c) Baix d) Més poblades e) Sud-americans d) Més immigrants.
4. a) Madrid, Barcelona i Biscaia
b) València, Alacant, Múrcia, Màlaga, Sevilla.
c) Menys de 20 hab/km².
d) A les zones costaneres, excepte Madrid.

Activitats d'ampliació **AA**

1. Primera fila: Polònia. / Varsòvia. / Sí /
Segona fila: Romania / Bucarest / Sí.

Tercera fila: Sèrbia / Belgrad / No.
 Quarta fila: França. / París / Sí.
 Cinquena fila: Suècia. / Estocolm. / Sí.
 Sisena fila: Noruega. / Oslo / No.
 Setena fila: Suïssa. / Berna. / No.
 Huitena fila: Regne Unit. / Londres. / Sí.
 Novena fila: Alemanya. / Berlín. / Sí.
 Desena fila: Itàlia. / Roma. / Sí.

- Primera columna: Fer que les lleis es complisquen. / Comissió Europea.

Segona columna: Fer les lleis. / Parlament Europeu i Consell de la Unió Europea.

Tercera columna: Fer respectar les lleis. / Tribunal de Justícia Europeu i Tribunal de Compens.

Organitza el que has après OA

- D'esquerra a dreta i de dalt baix, el contingut de les cel·les seria:

500 / 4215 000 / 115 / baix / alt.

Consell Europeu. / Comissió Europea. / Parlament Europeu – Consell de la Unió Europea.

46 milions. / 90. / baix. / alt.

UNITAT 13

Activitats de reforç AR

- Primera fila: Es dedica a transformar les primeres matèries en productes elaborats. / Sector Secundari.

Segona fila: Es dedica a obtenir productes directament de la naturalesa, ja siguin aliments, minerals o primeres matèries per elaborar altres productes. / Sector primari.

Tercera fila: Es dedica a activitats que ofereixen serveis a la societat: transport, comerç, turisme, educació, sanitat, etc. / Sector terciari.

- L'agricultura és la més *mecanitzada* del món.

La ramaderia és molt *productiva* i es desenvolupa en *granges*.

Les flotes *pesqueres* pesquen en mars de tot el món.

L'explotació *forestal* destaca als països del nord d'Europa.

La mineria no és molt *important*, i predominen els jaciments de *carbó* i *petròli*.

- a) Modernes. b) De les compres i vendes d'Europa. c) Els mediterranis
- a) Cereals, vinya i olivera. b) Maquinària, productes químics, automòbils...

Activitats d'ampliació AA

- a) Le Havre, Brussel·les, Amsterdam, Rotterdam, Southampton...
 b) València, Barcelona, Marsella, Gènova, Nàpols.
 c) Lisboa, La Corunya, Algesires.
 d) Madrid, Barcelona, Londres, Viena, Praga...
 e) Barcelona, Amsterdam...
- a) Ambdós són radials. b) Madrid, Palma de Mallorca i Barcelona. c) Per al comerç exterior.

Organitza el que has après OA

- D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:

Primari / activitats / Ramaderia – Explotació forestal.

Secundari / Industrialitzades / França – Itàlia / de béns de consum.

Terciari / activitats / Transport – Turisme.

UNITAT 14

Activitats de reforç AR

- Va augmentar el poder dels *reis* i van aparèixer les monarquies autoritàries i *absolutes*.

Avanços com la *brúixola* i la caravel·la van permetre *descobrir* i conquerir noves terres.

Es va desenvolupar el comerç entre Espanya i Amèrica.

Les *ciutats* van créixer molt, i els seus habitants van rebre el nom de *burgesos*.

Va aparèixer el *protestantisme*, que era un corrent religiós nou.

El *Renaixement* seguia els models artístics clàssics de Grècia i Roma.

En el segle *XVIII* es va desenvolupar la Il·lustració.

- Colom volia viatjar a Àsia navegant cap a l'oest. Els Reis Catòlics van finançar el seu viatge i li van donar tres caravel·les. Va eixir de Palos el més d'agost de 1492 i el mes d'octubre va arribar a l'illa de San Salvador.

- Batalla de Lepant.

- Segle XVI : Carles I – Felip II – Viatge de Magallanes – Batalla de Lepant.

Segle XVII: Felip IV – Velázquez – Calderón de la Barca – Carles II.

Segle XVIII: Felip V – Carles III – Il·lustració – Enciclopèdia.

5. En el segle XVII.
6. La Il·lustració va ser un moviment cultural, científic i polític que es va desenvolupar a França en el segle XVIII i que es va difondre per Europa, gràcies a l'Enciclopèdia. Durant la Il·lustració van aparèixer les primeres idees democràtiques, es va impulsar l'ensenyament i es va produir un gran desenvolupament científic i tècnic.

Activitats d'ampliació **AA**

1. a) Castella i Navarra. b) Aragó, Sardenya, Nàpols i Sicília. c) Països Baixos i Luxemburg. d) Àustria, Estria, Tirol i Carnòla.
2. Resposta oberta.
3. 1. Descobriment d'Amèrica.—Reis Catòlics.
2. Primera volta al món.—Carles I.
3. Batalla de Lepant.—Felip II.
4. Velázquez pinta *Las Meninas*.—Felip IV.
5. Guerra de Successió.—Felip V.
6. Goya pinta el retrat de *La família de Carles IV*.

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:
Grans.
Augment.
Població.
Científic.
Descobriment d'Amèrica. / XV – XVI
Carles I i Felip II
Borbó – Il·lustració. / Felip V, Ferran VI, Carles III i Carles IV.

UNITAT 15

Activitats de reforç **AR**

1. Amb la Revolució Francesa, l'any 1789.
2. La sobirania nacional suposava el dret dels *ciutadans* a triar els seus representants polítics.
La constitució és una llei general que indica els *drets* i les obligacions dels ciutadans i limita el poder del *rei*.
La separació de poders anava en contra del fet que el rei tinguera els tres *poders*.
3. La màquina de vapor.

4. a) La invasió d'Espanya per les tropes de Napoleó.
b) Cadis / Constitució.
c) Isabel II.
d) Primera República.
e) Monarquia / Alfons XII.
f) Antoni Gaudí / modernisme.
5. Les dues guerres mundials.
6. La desigualtat entre pobres i rics, i els problemes de tipus ecològic.
7. a) La Segona República.
b) Una dictadura militar.
c) Es va aprovar l'actual Constitució Espanyola.
d) Espanya va entrar en la Comunitat Econòmica Europea.
e) Pablo Picasso.
f) Salvador Dalí.
g) Euro.

Activitats d'ampliació **AA**

1. a) El dret dels ciutadans a triar els seus representants per mitjà del vot.
b) Una llei general que indica els drets i les obligacions dels ciutadans i estableix el sistema de govern.
c) Els tres poders de l'estat (el legislatiu, l'executiu i el judicial) estan separats i són independents entre si.
2. La principal diferència és que en un taller artesà es treballa amb ferramentes i en una fàbrica es treballa amb màquines. La diferència entre ferramenta i màquina és que la ferramenta no té moviment propi, i la màquina, sí.
3. Partidaris de les idees de la Revolució Francesa: liberals, República, monarquia constitucional i Joan Carles I.
Enemics de les idees de la Revolució Francesa: absolutistes, Ferran VII, Francisco Franco i dictadura militar.

Organitza el que has après **OA**

1. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, el contingut de les cel·les seria:
Revolució Francesa / Revolució Industrial.
Independència / República – Alfons XII.
Mundials / progressos.
Civil / Dictadura / Transició.